

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra psychologie

**ZÁTĚŽOVÉ SITUACE RODIČŮ
UČŇOVSKÉ MLÁDEŽE**

Bakalářská práce

Jarmila Málková

Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

(2010-2013)

Vedoucí práce: Mgr. Vladimíra Lovasová, Ph.D.

Plzeň 2013

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracovala samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 19. dubna 2013

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Velice děkuji Mgr. Vladimíře Lovasové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady, připomínky a ochotný přístup.

Velké poděkování patří mé rodině za morální podporu a trpělivost.

OBSAH

ÚVOD	6
1 ZÁTĚŽOVÉ SITUACE	7
1.1 Charakteristika náročných životních situací	7
1.1.1 Frustrace	8
1.1.2 Deprivace.....	9
1.1.3 Konflikt.....	10
1.1.4 Stres	11
1.2 Zátěžové situace v rodině.....	12
2 RODINA.....	17
2.1 Rodina v minulosti	18
2.2 Rodina a současnost	20
2.3 Funkce rodiny.....	22
3 MODEL Y RODINNÉHO FUNGOVÁNÍ	24
3.1 Rodinný systém.....	24
3.2 Rodinné fungování.....	25
3.3 Formy modelů rodinného fungování.....	26

3.3.1	Symptomatologické, bipolární a mřížkové modely.....	26
3.3.2	Vývojové modely	26
3.3.3	Procesuální modely	27
4	SPECIFICKÉ ROLE MATKY A OTCE	28
4.1	Role matky	28
4.2	Role otce.....	30
5	VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	32
5.1	Výzkumný cíl a design.....	32
5.2	Vyhodnocení dotazníku	33
5.3	Sumarizace výsledků.....	40
6	ZÁVĚR.....	42
	ABSTRAKT.....	44
	POUŽITÁ LITERATURA.....	45
	PŘÍLOHY.....	47

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá emocionálními zátěžemi rodičů, jejichž děti navštěvují střední odborné učiliště. Téma jsem si vybrala z důvodu své pozice pedagoga, jelikož v takové škole pracuji. Zároveň mě výše uvedená problematika oslovila jako rodiče. Cílem práce je zmapovat stresové situace v rodinách s učňovskou mládeží. Dále chci prozkoumat jednotlivé zátěže z hlediska matky a otce zvlášť.

Práci rozdělím na dvě části. V teoretické části vymezím základní pojmy týkající se náročných životních situací, podrobněji se budu zabývat pojmy rodina, její historií, modely rodinného fungování, rolemi otce a matky.

Výzkumnou část provedu pomocí dotazníkového šetření. Dotazník je zvlášť pro otce a zvlášť pro matky. Týká se tří různých oblastí emocionálních zátěží. Dotazovaní budou odpovídat pomocí škál. Chtěla bych zjistit, zda si adolescenti uvědomují zátěže svých rodičů a dále také to, co je pro ně největší zátěž. Také vyhodnotím, zda oslovení žáci odlišují zátěž matky od zátěže otce.

Ačkoliv je dotazník anonymní, věřím, že budou mít pro mě výsledky velkou hodnotu. Respondenty jsou totiž učni ze střední odborné školy, kde pracuji.

1 ZÁTĚŽOVÉ SITUACE

Život člověka je provázen řadou příjemných a nepříjemných situací a prožitků. Každý se s nimi setkává při uspokojování svých potřeb. Už od útlého dětství naráží jedinec na určité překážky, úkoly, které musí vyřešit či překonat. Překážky se stávají zátěžemi, které ovlivňují chování, uvažování a prožívání člověka. Zátěže při uspokojování potřeb mohou více či méně narušit psychickou rovnováhu člověka a dokonce vést ke vzniku psychických poruch. Tyto situace se označují jako zátěžové.

1.1 Charakteristika náročných životních situací

(Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 172) vymezují náročné životní situace jako „*podmínky v životě člověka, které na něj kladou zvýšené nároky jak po stránce tělesné, tak i psychické a které způsobují jisté změny v jeho chování. Jedinec se snaží přizpůsobit se těmto situacím, adaptovat se na ně a zároveň se pokouší vypěstovat si odolnost vůči účinku dalších nových náročných situací.*“

To, jak člověk reaguje na vzniklou zátěžovou situaci, je velmi individuální. Schopnost řešit problém je dána charakterovými vlastnostmi a odolností jedince. Velkou roli zde hraje výchova, rodinné zázemí, ale také momentální zdravotní stav nebo únava. „*Určitá situace se může jevit dokonce jako patogenní, to znamená, že její zvládnutí je pro organismus extrémně náročné a případné další setrvání v ní může způsobit závažné poruchy chování či narušit osobnost.*“ (Čáp, Dytrych, 1968, s. 25).

Na druhé straně mají náročné životní situace i pozitivní účinky na organismus. Dokáží jedince přimět k určité reakci na daný stav, podněcují ho k učení. Člověk často vlivem zátěže dosahuje vyšších fyzických a psychických výkonů. Rozvíjí se tak celá jeho osobnost.

Existují zátěže různého druhu a intenzity. Mezi obecné, čili ty které postihují značnou část populace, patří v současné době velká nezaměstnanost. Specifickou zátěží se stává například postižené dítě v rodině. Z odborného hlediska jsou uváděny tyto druhy zátěže: frustrace, deprivace, konflikt a stres.

1.1.1 Frustrace

(Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 173) označují frustraci za „*psychický stav vyvolaný překážkou, která stojí na cestě k cíli nebo brání (ohrožuje či oddaluje) uspokojení určité potřeby.*“ Podle (Čáp, Mareš, 2001-2007, s. 200) „*frustrace znamená doslova zklamání, oklamání, zmarnění, bezvýslednost úsilí.*“ Člověk prožívá pocit zmaru, zbytečnosti, že se mu určitá věc nepovedla. Se vzniklou situací se buď smíří, rezignuje nebo se rozhodne s danou překážkou bojovat. Překážky mohou být vnějšího charakteru (např. zapomenuté klíče od domu, nepojízdné auto, zácpa na dálnici) nebo vnitřního charakteru (nízké sebevědomí, příliš vysoké cíle, stydlivost, strach ale i lenost).

1.1.1.1 Druhy frustrace

(Čáp, Dytrych, 1968, s. 27) člení frustraci následujícím způsobem:

- **Deprivace** – představuje stav dlouhodobého nedostatku něčeho, co je nezbytné pro uspokojování základních potřeb.
- **Oddálení** - jedná se o vynucené odložení uspokojení životně důležitých potřeb. Tento druh frustrace je velmi příznačný pro věk dospívání. Mladí lidé se nemohou dočkat, až budou plnoletí. Možnost řízení auta či pití alkoholu je pro tuto věkovou kategorii velice zásadní věc.
- **Zmaření** – nastává, jestliže pod vlivem velikosti překážky nebo malé síly jedince dochází k neúspěchu při úsilí o dosažení cíle.
- **Konflikt** – uvnitř jedince je definován jako střetnutí dvou nebo více protichůdných sil stojících na cestě k cíli.

S termínem frustrace souvisí pojem **frustrační tolerance**. Je to doba, po kterou jedinec zvládá zátěžové situace bez typického frustračního chování. Je velmi rozdílná, protože závisí na temperamentu, charakteru, citové labilitě a schopnosti sebeovládání.

Odolnost jedince současně ovlivňuje pomoc rodiny, partnera, školy. V neposlední řadě jsou to prožité životní zkušenosti.

1.1.2 Deprivace

Deprivace je stav, který vzniká, nejsou-li v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu uspokojovány biologické a psychické potřeby člověka.

Podle druhu strádání rozlišují (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 180) tyto deprivace:

- **Biologická** – nastává při nedostatku výživy, pití, jídla, sexu, vody, tepla, ale i kyslíku či spánku.
- **Sociální** – nastává při nedostatku sociálních kontaktů, nebo kdy dlouhodobě existují vážné problémy v mezilidských vztazích.
- **Psychická** – je charakteristická neuspokojením psychických potřeb.

Podle druhu se člení na:

- **Citová** – vzniká neuspokojením potřeby lásky, bezpečí, jistoty. Negativně ovlivňuje rozvoj osobnosti, vztah k sobě i k ostatním lidem.
- **Kognitivní** – souvisí s nedostatkem informací, nedostatečným vzdělávacím procesem, nemožností učení se.
- **Senzorická** – je způsobena nedostatkem smyslových zážitků.
- **Spánková** – představuje dlouhodobý stav bdělosti bez spánku.
- **Motorická** – nemožnost pohybu.

- **Konativní** – nastává při nedostatku činnosti.
- **Existenční** – vzniká při nenaplněné potřebě existenční jistoty.

1.1.3 Konflikt

Termín konflikt (Čáp, Mareš, 2001-2007, s. 90) definují jako „*velmi široký soubor rozmanitých situací, kdy v lidském životě působí protichůdné motivy, cíle, obecněji podmínky, vlivy.*“

(Čáp, Dytrych, 1968, s. 28) jdou dále a označují konflikt za „*střetnutí dvou nebo více protichůdných sil na cestě k cíli k uspokojení potřeby.*“

Podle (Melgosa, 1997, s. 62) „*konflikt vzniká tehdy, jsme-li nuceni vybrat si jednu z více možností bez ohledu na to, zda tuto možnost vidíme jako pozitivní nebo jako negativní, anebo zda se jedná o kombinaci obou.*“

Konflikty jsou logickou součástí každodenního života. Vznikají při obhajobě lidských zájmů, názorů a potřeb. Pro člověka nepředstavují až tak velkou zátěž, pokud netrávají příliš dlouho nebo se často neopakují. Konflikty mají vnější (interpersonální) a vnitřní (intrapersonální) charakter. Příkladem vnitřního konfliktu může být střet potřeby jedince s morálním přesvědčením (dítě chce pohladit psa, ale zároveň se ho bojí). Vnější konflikt pak představuje například střet dítěte s rodinou, žáka s učitelem, střet ve skupině kamarádů. Oba typy konfliktů se často navzájem prolínají. S tímto jevem se můžeme často setkat ve školním prostředí.

„*Konflikt je velkou příležitostí vyříkat si konečně něco, co nás trápí, uvědomit si odlišnosti nebo naopak shody v názorech, postojích různých lidí. Neměli bychom se tedy snažit o vyloučení konfliktů ze svého života, neboť je to snaha zbytečná. Cílem by mělo být: naučit se pozitivně využívat konfliktů k vylepšení skupinových vztahů a ke svému osobnostnímu rozvoji.*“ (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 187).

1.1.4 Stres

„*Stres (z lat. stringo – utahovati smyčku kolem krku odsouzenec) je stav organismu, který je odezvou na nadměrnou tělesnou a psychickou zátěž.*“ (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 181)

(Melgosa, 1997, s. 20) shrnul pojem stres do čtyř bodů:

- reakce organismu na jeho potřeby a požadavky,
- stav určitého fyziologického nebo psychologického napětí,
- příprava na útok nebo útěk,
- počátek mnoha onemocnění.

Stresovaný jedinec se projevuje zkratkovitým chováním, neschopností soustředit se, či roztržitostí. Zároveň se u něj projevují negativní emoce, přecitlivělost, výbušnost někdy naopak apatie, útlum. U někoho vlivem stresu dochází ke snížení pozornosti, vnímání či paměti. Z fyziologického hlediska patří mezi projevy stresu zvýšená tepová frekvence, zrychlené dýchání, pocení, nervozita. Ta bývá často potlačována například zapálením cigarety či okusováním nehtů. Všechny výše zmiňované znaky představují **distres**. Jedná se o negativní stres, který může vést k dočasnému nebo trvalému poškození organismu.

Naopak **eustres** je spojován s pozitivní zátěží. Ačkoliv jedinec při této formě stresu prožívá příjemné okamžiky, nevyhne se určité zátěži na organismus. Díky eustresu člověk dokáže zmobilizovat své schopnosti a dosáhnout tak lepších výsledků.

1.1.4.1 Stresory

Stresory jsou zdroje neboli příčiny vyvolávající stres.

Vnější stresory mohou mít *fyzikální původ*. Patří sem nevhodné pracovní podmínky – chlad, horko, nadměrný hluk, stísněné podmínky. Pokud jsou zdrojem stresu náročné životní situace, jako jsou úmrtí, svatby, narození dítěte, výhra, nástup do vězení, maturita, státní závěrečná zkouška, hovoří se o *sociálních faktorech*.

Naopak vnitřní stresory se rozlišují na tělesné a psychické, Tehdy ke stresu přispívá nedostatek potravin a pití, nedostatek spánku, sexu, ale i nemoci a únava. Z psychických stresorů je třeba zmínit strach, trému, úzkost, nervozitu. Stres dokáže vyvolat i kladení si příliš vysokých cílů, neschopnost relaxace, časová tíseň. Obecně lze říci, že každý jedinec je různě odolný vůči stresorům. To samozřejmě souvisí s jeho charakterem a temperamentem. Zde platí více než jinde lidové rčení: „Co tě nezabije, to tě posílí.“

Stres lze do určité míry potlačit. Strategie zvládnání stresu se nazývá **coping**. K omezení negativních stresorů přispívá jednoznačně jakákoli sportovní aktivita, fyzická práce, ale též umění relaxovat, poslech hudby, masáže, meditace, aj. Je velmi důležité naučit se redukovat či kompenzovat stresové situace. Existuje totiž přímá úměra mezi duševním a fyzickým zdravím.

1.2 Zátěžové situace v rodině

Zátěžové situace v rodině jsou specifické tím, že ovlivňují různou měrou každého jejího člena a tím zároveň zasahují do chodu a způsobu rodinného života. Nezáleží na tom, jestli se jedná o drobné starosti všedního dne či o určité mezní situace rozhodující o dalším životě. (Melgosa, 1997, s. 18) uvádí, že „*rodinný život je, vzhledem k intimitě a hloubce prožívaných vztahů, jedním z nejvýznamnějších zdrojů stresu.*“

Určitou zátěží se stává pro rodiče narození dítěte. Stres prožívají rodiče už při samotném porodu. Nejde jen o fyzickou zátěž, s níž je porod spojen, ale o obavu, zda se dítě narodí zdravé, či zda porod proběhne bez komplikací i pro samotnou matku.

Radost z narozeného potomka je u zodpovědných rodičů záhy vystřídána obavami o jeho správný vývoj, strachem z možných nemocí a zranění. Toto období je zároveň spjato

s novou podobou manželského vztahu. Ženy věnují většinu času péči o dítě. Zájem o partnera ustupuje dočasně do pozadí. Někteří muži mohou být frustrováni. Cítí se být odstrčeni, jelikož jejich vedoucí pozici obsadil potomek. Nezbyvá jim, než se s touto skutečností po určitou dobu smířit. Partnerka si však musí uvědomit, že manžel je ten, na kterém se stává závislejší než byla dříve. (Plaňava, 1998, s. 115) označuje tuto situaci „*otcovským paradoxem*“. Je důležité, aby manželka usilovala o zapojení partnera do výchovy kvůli správnému vztahu mezi otcem a dítětem.

(Matoušek, 1993, s. 62) uvádí, že *období po narození prvního, respektive druhého dítěte je obdobím tzv. první manželské krize. Rodina je v zátěžové situaci, zamilovanost už nemá potřebnou intenzitu, manželský partner začíná být viděn realisticky a jeho povahové slabiny začínají na vztah působit rušivě. Rozvodové statistiky ukazují v tomto období vrchol.*

Doba, kdy matka pečuje doma o dítě, znamená pro rodinu velkou ekonomickou zátěž. Příjmy rodiny jsou omezené, přičemž výdaje spojené s potřebami nového člena rodiny neustále rostou. Nedostatek financí je příčinou mnoha rodinných konfliktů. V současné době se stále častěji bohužel setkáváme s tím, že někteří lidé nejsou schopni zvládnout své finanční problémy. Tuto mezní situaci řeší sebevraždou nebo vraždou. Nezřídka jsou oběťmi děti.

Období školní docházky představuje pro rodiče a jejich děti zásadní změnu. Každodenní rodinné rituály se přizpůsobují školním povinnostem, popřípadě různým zájmovým kroužkům. Rodiče a děti se dostávají do interakcí s učiteli, s ostatními dětmi a rodiči. Přílišné rodičovské ambice vedou často k přetěžování dětí. Druhým extrémem je nezájem rodičů o dítě a jeho školní výsledky. Zátěž se prohlubuje, pokud dítě neprospívá nebo má kázeňské přestupky. V některých případech rodiče nezvládají zátěž spojenou s obdobím, kdy se jejich děti vzdělávají. Přenechávají odpovědnost škole. Někdy na výchovu potomka rezignují. Podle (Matouška, 1997, s. 62) *by funkční rodina měla určité činnosti ve volném čase dělat společně. Otázka „Jak trávíte víkendy?“ je nejrychlejší cestou ke zjištění funkčnosti rodiny.*

Specifická zátěž nastává, vyskytuje-li se v rodině mentálně nebo tělesně postižené dítě. Rodiče se s touto skutečností velmi těžko vyrovnávají. Veškeré jejich sny a představy o jejich společném potomku se rozplývají. Nikdo není na takovou situaci připraven. Trauma, jež prožívá hlavně matka, je odborníky označováno jako **narcistické trauma**. Znamená to, že matka se cítí vinna za handicapované dítě. Obtížně se s touto situací vyrovnávají sourozenci postižených dětí. Dochází k oslabení rodinných vztahů. Jsou známy i případy, kdy se rodina zcela izoluje od okolního světa. Pokud rodina pomoc odmítá, o to více se komplikuje začleňování postiženého jedince do společnosti. Je třeba zmínit, že někdy má tato zátěž na rodinu paradoxně pozitivní účinky. Dochází k semknutí rodiny a přehodnocení žebříčku hodnot. Život nabývá nových dimenzí.

Za mezní zátěž v rodině lze zcela jistě považovat úmrtí, vážnou nemoc nebo úraz. Je to obrovská psychická zátěž, se kterou se nelze nikdy úplně vyrovnat. Člověk si na ni může jen zvyknout a smířit se s ní. A právě zde je velmi důležitá pomoc a podpora rodiny. Na druhé straně tato frustrující situace znamená většinou pro rodinu částečnou či úplnou změnu životního stylu. Nejenže se rodinné prostředí se uzpůsobuje potřebám nemocného, ale mění se rodinné zvyklosti. Jeden z rodičů často odchází ze zaměstnání, aby se mohl o postiženého starat. Výše uvedené skutečnosti představují pro rodinu i významnou ekonomickou zátěž.

Je logické, že s vážným zraněním se rodina vyrovnává hůře než s vážnou nemocí. Této situaci se člověk snáze přizpůsobuje. Matoušek (1997) jako důvod uvádí, že *stres, který se vyvíjí postupně, umožňuje také postupný vývoj adaptačních pochodů*. Adaptace na nemoc či úraz také úzce souvisí s tím, jak je rodina odolná vůči stresu, jak je schopna řešit konfliktní situace, jak zvládá emoce a jaké jsou vztahy mezi jednotlivými členy rodiny. Předpokládá se, že funkční rodina se s danou zátěží vyrovná lépe než neúplná nebo dysfunkční rodina. Faktem zůstává, že nefunkční rodiny jsou zvyklé denně řešit konflikty. Proto neprožívají v určité situaci takový šok jako harmonická rodina. Pro úspěšnou adaptaci je neméně důležité, jak se se svým stavem vyrovnává sám nemocný. Prožitá deprese a trauma může být příčinou odmítní pomoci od ostatních členů rodiny. Je třeba zmínit, že významnou roli při zvládnutí této zátěže hraje to, kdo z rodinných příslušníků je

postížen. Pokud se jedná o jednoho z rodičů, může to znamenat zhoršení finanční situace. V případě nemoci či úrazu dítěte mohou být narušeny partnerské vztahy. Rodič unavený péčí o nemocné dítě snadno podléhá depresím a podrážděnosti.

Co se týče úmrtí, je třeba, aby rodiče vysvětlili svým dětem, že i taková událost je součástí života. Je jisté, že smrt představuje pro rodinu největší stres, na který se nedá připravit. Přesto by toto téma nemělo být v rodinách tabu.

Další ze zátěží významně ovlivňující především děti je rozvod, jehož psychický a sociální dopad si nesou po celý život. Zejména situace, kdy vážne komunikace mezi rodiči, kdy se rodiče chovají k sobě nepřátelsky, a kdy vysvětlují příčiny rozvodu každý po svém, se stávají pro dítě velmi deprimující. Ve výjimečných případech může rozvod pro děti znamenat určité pozitivum, a to pokud vyrůstají v tzv. konfliktních rodinách.

Je nezbytné říci dětem o rozvodu co nejdříve. Dítě zažívá obrovský šok, jestliže se tuto informaci dovídá od cizích. Pocit smutku je střídán depresemi a vztekem (Colorosová, 2008). Rodiče by proto dětem měli vysvětlit, že ony rozvod nezavinily, a že je mají stále rádi. Přestože rozpad manželství přináší velkou emocionální zátěž a finanční problémy, rozvodů bohužel v dnešní době stále přibývá. Zatímco (Matoušek, 1993, s. 107) uvádí mezi hlavními důvody tempo společenských změn jako je větší emancipovanost a finanční nezávislost žen, častá změna zaměstnání či bydliště, nespokojenost žen s rodinným životem a nevěra, (Giddens, 1999, s. 165) příčiny rozšiřuje o skutečnost „*že rozvod už dnes nepředstavuje sociální stigma*“. Každopádně by rodiče měli zvážit, zda konflikt řešit hned rozchodem bez pokusu o smíření.

V současné době aktuální a velmi závažnou zátěž představuje pro rodinu drogově závislé dítě. Závislost na omamných a psychotropních látkách se vyskytuje hlavně u dětí z neúplných nebo dysfunkčních rodin. Pokud dorůstající jedinec pochází z harmonické a fungující rodiny, nemá potřebu s drogou experimentovat. Jestliže však podlehně nátlaku vrstevníků, je třeba rozlišit, zda se jedná o jednorázový čin nebo o pravidelnou závislost. Faktem je, že někdy si rodiče nechtějí tento problém připustit. Upřednostňují kariéru a své

společenské postavení před rodinným životem. Dalším důvodem může být nevědomost, jak situaci řešit.

S drogami úzce souvisí trestní činnost. Mládež si krádežemi opatřuje peníze na drogy. Je úkolem rodičů, aby se zajímali o problémy svých potomků, aby s nimi komunikovali a trávili více času. Jen tak se dá předejít tomu, aby si dítě hledalo negativní vzory mezi vrstevníky.

Jako další krizovou situaci v rodině lze uvést týrání dítěte či manželky. Určitou zátěž představuje i výchova dítěte svobodnou matkou, nebo nezaměstnanost jednoho z rodičů. Ztráta zaměstnání neznamena pro rodinu jen finanční zátěž, ale možné narušení partnerských vztahů. Nezaměstnaný partner prožívá pocity neschopnosti a nepotřebnosti. Projevují se u něj stavy deprese a frustrace. Podpora rodiny může přispět k překonání této krize. Možnou alternativou může být dočasné přenechání většiny povinností spojených s chodem rodiny.

2 RODINA

Rodina je všeobecně definována jako nejmenší sociální skupina v každé společnosti. Každý si však pod tímto pojmem představuje něco jiného. Názory jedinců jsou ovlivňovány rodinou, ze které sami vzešli, ve které vyrůstali. Zároveň si vzhledem k svým prožitkům vytváří představy o budoucím životě, povolání, rodině. Představy se mohou shodovat s původní rodinou nebo být zcela odlišné, zpravidla pokud si jedinec z původní rodiny nese negativní zážitky. Pro někoho mohou být prožitky z dětství natolik traumatizující, že později není sám schopen rodinným životem žít.

Z odborného hlediska se „pojem rodina definuje různě. Sociolog Giddens vymezuje *„rodinu jako skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí“*. Dále pokračuje *„příbuzenství je vztah mezi jedinci, jenž vzniká buďto sňatkem, anebo pokrevními vazbami v otcovské či mateřské linii.“* (Giddens, 1999, s. 156). Rodinu lze přirovnat ke kruhu, který poskytuje bezpečí a zároveň vytváří vlastní modifikace. Dále uvádí, že *„nej důležitější dimenzí základního kruhu je jeho existence.“* (Lovasová, 2011, s. 9).

(Matoušek, 1993, s. 10) uvádí *„hlavní smysl rodiny reprodukční. Rodina usnadňuje lidem péči o děti a jejich výchovu. Je také základní a nejstabilnější jednotkou společnosti.“* *„Rodina má smysl i pro rodiče. Starost o členy rodiny je víc než starost o sebe, touto starostí dostává náš život nenahraditelné dimenze.“* Manželé se vzájemně ovlivňují, respektují a tolerují své nedostatky. Při výchově svých potomků mají možnost vyvarovat se chyb, kterých se dopustili jejich rodiče. Díky partnerovi a dětem se rozšiřuje okruh osob, s nímž se stýkají.

Domov je pro rodinu prostředím, kde její členové hledají soukromí před okolním světem. Představuje oázu klidu a bezpečí. Je to místo pro uspokojování základních biologických potřeb, prostor, v němž se setkávají po práci a po škole, kde společně jí, odpočívají, relaxují, tráví volný čas, prožívají radosti, ale také řeší všední starosti i důležitá rozhodnutí.

Ve správně fungující rodině se její členové navzájem podporují i v různých zátěžových situacích. Rodinný život je provázen starostmi a strachem o děti, o partnera. Člověk musí zvládnout svoji rodičovskou roli, byť se sám cítí unavený, nemocný či řeší určitý problém. Život v rodině se někdy zcela podřizuje zájmům jejího člena. Příkladem může být dítě věnující se vrcholově sportu, dítě s hudebním a jiným nadáním. Jiným příkladem je stěhování rodiny, ať z důvodu změny povolání otce či matky nebo jako únik před prožitou stresovou situací.

Velice důležité jsou pro rodinu tradice a rituály. Jejich dodržování zvyšuje odolnost vůči vnitřním i vnějším stresům. Tradice udržují vazby mezi členy rodiny a zvyšují její soudržnost. U dětí mohou nabývat vztahy k předkům nových dimenzí.

2.1 Rodina v minulosti

Rodina se v průběhu dějin značně měnila a vyvíjela. V každém historickém období byla formována státem či církví. Podle archeologických nálezů tvořili lidé malé rodiny už v mladší době kamenné. Jednalo se zřejmě o matriarchální společnost, jelikož ženy tehdy zastávaly významnou společenskou úlohu. Pokrevně spřízněné rodiny žily pod jednou střechou, Živily se lovem a sběrem. Jedním z důvodů nízké porodnosti bylo časté stěhování za obživou.

Ke změně dochází až v neolitu. Lidé se usazují na jednom místě, začínají pěstovat rostliny a chovat dobytek, Rozvíjejí se řemesla. Vedoucí postavení ve společnosti a v rodinách získávají muži. Stoupá počet dětí v rodinách.

V klasickém Řecku měly ženy v rodině podřadnou úlohu. Staraly se o domácnost, mohly se pohybovat jen v určeném prostoru. Muž se zdržoval doma minimálně. Sexuální styk s manželkou byl jen za účelem zplození dědice. To byl také jediný důvod, proč se muži ženili.

Řekové byli nuceni k sňatkům, jinak je čekal trest. Zároveň se však mohli bez větších problémů rozvést, jestliže byla manželka nevěrná nebo neplodná. Dítě se stalo

plnohodnotným občanem společnosti až desátý den po narození, kdy dostalo jméno. Velikost rodiny byla často regulována odkládáním dětí na veřejná místa. Jednalo se o děti nemanželské, přespočetné nebo nemocné. Pokud přežily, stávaly se otroky toho, kdo se jich ujal a vychoval. Zájmy rodiny a především zájmy dítěte stály na okraji společnosti.

Starověký Řím se též vyznačoval patriarchální společností. Přesto se mohly Římanky zúčastňovat politického života. Na rozdíl od řeckých žen jim nebylo odepřeno vzdělání. Muže vedly ke sňatku především politické zájmy nebo zákonem uložená povinnost. Manželství proto neměla dlouhého trvání. Děti, kterých se v té době rodilo poměrně málo, byly častými rozvody a mnohoženstvím otců stresovány.

Podobu středověké rodiny ovlivňovalo především náboženství. Křesťanství úspěšně bojovalo proti mnohoženství. Na straně druhé církve přesně vymezovala rodinné role. Ve středověké rodině přetrvávalo vedoucí postavení muže a podřadná úloha ženy. Mužské a ženské role byly zcela odděleny. Sňatečnost ovlivňovaly ekonomické a stavovské zájmy. Nižším společenským vrstvám se sňatky zakazovaly nebo potřebovaly souhlas vrchnosti.

Všechny uvedené znaky středověkého manželství měly zákonitě vliv na vztah k dětem. Majetek znamenal pro rodinu více než projevy lásky a citů. Děti se nerodily ve většině případů z lásky, ale z ekonomických a dědičných důvodů.

Dětství bylo v této době krátké. Děti záhy odcházely do jiných rodin do učení nebo pracovat. Ztrácely tím často úplný kontakt s rodiči, neboť jejich matky většinou umíraly při porodu a otcové uzavírali další sňatky.

Rodinu také ovlivňoval způsob obživy. Většina tehdejších obyvatel se živila zemědělstvím. Vlivem nepříznivého počasí hrozil hladomor a chudoba. Vymíraly celé rodiny. „Přebytečné“ děti se stejně jako v antice odkládaly. Až na konci středověku byly zakládány první nalezince. Většina dětí tam však kvůli nemocem zemřela.

Novověk je spjat s ústupem nezájmu o rodinu. Řada revolucí a různá hnutí mají vliv na rodinné soužití. Za důležitý lze považovat boj žen za rovnoprávnost. Získáním

emancipace mají ženy právo na svobodnou volbu partnera. Zásadně se tak mění vztah mezi mužem a ženou. Lidé uzavírají manželství z romantické lásky nebo sexuální přitažlivosti. Dochází k rozpadu patriarchální rodiny.

Významným mezníkem pro další vývoj rodiny se stává průmyslová revoluce. Lidé odcházejí do měst. Pracují v továrnách. Muž ztrácí výsadní postavení, protože se živitelem rodiny stávají mnohdy ženy. V té době byla také zavedena povinná školní docházka. Důsledkem těchto změn je to, že rodina tráví větší část dne odděleně. O to více jsou její členové ovlivňováni svým okolím.

Výchovná funkce rodiny je tak omezena jen na nejmenší děti. Rodina začíná nabývat dnešní podoby. Představuje místo, kde její členové vyhledávají soukromí a uspokojují své biologické a sociální potřeby.

2.2 Rodina a současnost

Sociologové označují dnešní civilizovanou rodinu za monogamní a nukleární. (Giddens, 1999, s. 160) píše: „*rodina je obvykle patrilinéární a neolokální. Děti dostávají jméno po otci a také majetek se obvykle dědí v mužské linii.*“ Dále uvádí: „*Podstatou neolokality je to, že se nově vytvořený manželský pár stěhuje na nové místo, do nové domácnosti.*“ Patrilinearita se projevuje také tím, že se muži malou měrou podílejí na chodu domácnosti. (Matoušek, 1993, s. 31)

Současnou českou rodinu charakterizují dvě etapy – období totalitního režimu a období po jeho pádu. Politické systémy vždy do značné míry ovlivňovaly rodinný život. „*Čím je stát totalitnější, tím víc usiluje o proniknutí do soukromí rodiny a tím víc z rodiny dělá věc veřejnou.*“ (Matoušek, 1993, s.41)

Mladí lidé za komunismu poměrně brzy uzavírali manželství a krátce po svatbě měli děti. Byla to téměř jediná možnost, jak se seberealizovat. Totalitní režim nepřál cestování, možnosti kulturního a sportovního vyžití byly na omezené úrovni. Dalším důvodem pro vstup do manželství byla potřeba odpoutání se od rodičů. Pro svobodného člověka bylo

nemožné získat vlastní bydlení. Byty se mladým rodinám přidělovaly většinou na základě pořadníků. Z ekonomických důvodů ženy záhy po porodu odkládaly děti do jeslí a vracely se do zaměstnání. Výchovu dětí přejímala různá předškolní a školní zařízení. Zhoršuje se tak citová vazba mezi rodiči a dětmi. Pokud rodiče nebyli ve straně, jejich děti neměli šanci dostat se na vysokou školu.

Pád totalitního režimu přináší nejen politické ale i ekonomické změny, které zásadně ovlivňují tradiční rodinu. Postoj mladých lidí k manželství se mění. Upřednostňují kariéru a uspokojování svých vlastních potřeb. Uzavírání sňatků a rození dětí odkládají na pozdější dobu. Tento trend má pozitivní vliv na rozvodovost. Byt či těhotenství přestávají být důvodem ke svatbě. Lidé vstupují do manželství většinou majetkově zajištěni a na základě vzájemné citové přitažlivosti. Za negativum lze označit, vzhledem k velkému pracovnímu vytížení rodičů, minimum společně stráveného času. *„Typickým příkladem nového problému je krize v rodině muže, který začal podnikat,...je v rodině přítomen jen minimálně. Někdy se svou absencí snaží rodině vynahradit zvýšeným přispíváním do rodinného rozpočtu. Jindy frustruje zbytek rodiny tím, že většinu financí investuje do svého podnikání... Někteří z těchto mužů si dopřávají milenky, někteří se rozvádějí a znovu se žení s mladšími, atraktivnějšími partnerkami. Jiným typem nového problému jsou rodinné konflikty vyvolané tím, že žena dosáhla výrazně lepšího postavení a příjmu než její manžel; ten se musí vypořádat s tím, že jeho žena je významnější postavou jak doma, tak ve společnosti.“* (Matoušek, 1993, s. 42)

(Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 316) charakterizují znaky současné rodiny takto:

- Tendence uzavírat sňatek v mladém věku (v 80. letech) a naopak tendence odkládat sňatky a rození dětí na dobu co nejdelší (90. léta).
- Tendence ve větší míře zakládat rodinu neformálně, bez legálního sňatku.
- Pokles ochoty lidí po rozvodu vstupovat do dalšího svazku a mít další děti.

- Tendence omezovat počet dětí v rodině, popř. nemít děti vůbec.
- Prodlužování doby, po kterou děti a rodiče žijí spolu.
- Prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinnými na jedné straně a prorodinné tendence na straně druhé v případě zakládání rodinných firem.
- Převaha dvougeneračních rodin.

2.3 Funkce rodiny

Rodina je základní sociální skupinou sloužící k uspokojování potřeb svých členů. Zároveň se velkou měrou podílí na procesu socializace jedince, čili na společenském začleňování. Aby mohly být obě tyto role splněny, musí rodina plnit určité funkce. Priorita jednotlivých funkcí se v průběhu dějin měnila.

Základní funkce rodiny jsou: (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 314)

- **Biologická a reprodukční** – rodina je legalizovaným místem pohlavního styku místem, kde se realizuje reprodukční proces. Manželská sexualita je součástí harmonického soužití a důležitým faktorem duševní rovnováhy.
- **Výchovně-socializační** – navazuje na reprodukční funkci. Cílem je zajistit zdravý vývoj dítěte, naučit jej základním návykům a způsobům chování a umožnit mu rozvíjet své schopnosti a dovednosti.
- **Ochranná** – rodina je zdrojem jistoty a bezpečí. Poskytuje svým členům soukromí a útočiště před vnějším světem.
- **Materiální** – spočívá v uspokojování materiálních a kulturních potřeb všech členů rodiny. Tato funkce je důležitá i pro ekonomiku státu, když se členové rodiny postupně zapojují do pracovního procesu.
- **Emocionální** – uspokojuje potřebu lásky, pochopení, soucitu, porozumění, morální pomoci. V případě absence této funkce se rodina stává patologickým prostředím.

Pokud rodina selhává v některé ze základních funkcí, hovoří se o tzv. poruchách. „Porucha socializačně výchovné funkce je označována za nejzávažnější. Jedná se o případy, kdy se rodiče o děti starat nemohou, nedovedou nebo nechtějí.“ (Lovasová, 2011, s. 77) Plnění výše uvedených funkcí slouží psychologům k hodnocení funkčnosti rodiny. Odborníci rozlišují rodiny funkční, problémové, dysfunkční a afunkční.

(Helus, 2001, 123-124) se zaměřuje na problémové rodiny. *Jsou to takové rodiny, kde je opakovaně či dlouhodobě některá ze základních funkcí rodiny potlačena nebo není dlouhodobě naplňována. Rodina však dokáže mobilizovat vnitřní mechanismy k tomu, aby se stabilizovala.* Autor člení problémové rodiny takto:

- Rodina nezralá
- Rodina přetížená
- Rodina ambiciózní
- Rodina perfekcionistická
- Rodina autoritářská
- Rodina rozmazlující
- Rodina liberální a improvizující
- Rodina odkládající
- Rodina disociovaná.

3 MODELY RODINNÉHO FUNGOVÁNÍ

Význam rodinného systému byl opomíjen až do 70. let 20 století. Psychologové do té doby zkoumaly lidského jedince bez většího zájmu o prostředí, v němž jedinec vyrůstá a žije. Od té doby roste zájem o rodinu. Zaniká názor, že rodina představuje jednolitou a hlavně stereotypní jednotku společnosti. Vědci si uvědomují, že rodinné systémy se mohou velmi lišit na základě historické, kulturní, etnické či pohlavní odlišnosti.

3.1 Rodinný systém

Odborníci označují rodinný systém za soubor částí a vztahů mezi nimi. Krammer (in Sobotková, 2001, s. 22) vymezuje rodinu jako „skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů.“ Z toho plyne, že systém nezahrnuje jen určitý prostor. Systém se vyvíjí také v čase. Rodina se mění v různých životních cyklech.

Kantor a Lehr (in Sobotková, 2001, s. 23) charakterizují rodinné systémy následujícím způsobem:

Rodinné systémy jsou

- **Organizačně složité.** Rodina je systém propojených vztahů. Tyto vztahy nejsou fixní, neustále se mění a vzájemně ovlivňují.
- **Otevřené.** To znamená, že jsou schopny přijmout změny, reprodukce a kontinuity.
- **Adaptabilní.** Mění na základě vnějších a vnitřních podnětů.
- **Systémy průběžné informační výměny.**

Míra otevřenosti a uzavřenosti má velký vliv na fungování rodiny. Systém, jenž se vyhýbá kontaktu s okolím, není schopen reagovat na změny a omezuje rozvoj svých členů. Takové rodiny se stávají rigidní. Nejsou odolné vůči stresu, protože odmítají pomoc

a podporu. Otevřené rodiny se naopak snadno přizpůsobují novým změnám a zkušenostem.

Sobotková (2001, s. 25) rozděluje rodinný systém na subsystemy. Manželský subsystem je uváděn jako základní. Má vliv na všechny vývojové fáze životního cyklu rodiny. Úspěšné rodinné fungování je závislé do značné míry na tom, jak manželé dokáží řešit různé životní situace, jak zvládají konflikt, jak plánují rodinnou budoucnost.

Narozením dítěte se manželský subsystem rozšiřuje na subsystem rodič-dítě, který přechodně utváří koalice typu matka-mladší dítě, otec-starší dítě. Je třeba zmínit i existenci subsystemu, který zahrnuje prarodiče. Úlohou sourozeneckého subsystemu je naučit dítě vzájemnému se respektování a podpoře, ale také spolupráci a soutěživosti. Tyto zkušenosti dítě uplatňuje ve vztahu k ostatním dětem. Jednotlivé subsystemy jsou vzájemně propojeny různými interakcemi. Role v nich se mění a vyvíjí s cílem udržet rovnováhu rodinného systému.

3.2 Rodinné fungování

Z odborného hlediska je rodinné fungování označováno jako schopnost rodiny fungovat ve čtyřech rozhodujících oblastech.

První oblast je osobní fungování, tedy jak jsou jednotliví členové spokojeni se svou rolí v rodině. Manželským fungováním se rozumí spokojenost v sexuálním soužití. Rodičovské fungování patří do třetí oblasti. Zahrnuje nejen odpovědnost za výchovu dětí, nýbrž také pocity obohacení z rodičovské role. Poslední oblast rodinného fungování se označuje jako socioekonomická. Jak už z názvu vyplývá, zkoumá ekonomickou úroveň rodiny a sociální vztahy uvnitř i vně rodinného prostředí.

Vzhledem k velkému počtu různých teorií vyvstal požadavek vytvořit všeobecně přijímanou teorii rodiny. Z toho důvodu byly vytvořeny modely. Modelování pomáhá v procesu fungování rodin. (Sobotková, 2001, s. 10) přesto uvádí, že *neexistuje jediný „správný“ model rodinného uspořádání a fungování.*

Modely jsou systémy, které na určitém stupni shody reprodukují systém jiný. Modely nutně zjednodušují realitu, kvůli snadnější orientaci v rodinných systémech.

Od modelů jsou odvozovány tzv. typologie. Typologie mají podle T. Jakoba (in Sobotková, 2001, s. 53) následující funkce:

- **Deskriptivní** – platí pro všechny typologie. Popisuje aspekty rodinného fungování.
- **Diagnostická** – rozlišuje zdravé a patologické systémy.
- **Prediktivní** – jde o charakteristiku určitého aspektu budoucího fungování. Většinou se dává do vztahu typ rodiny a individuální patologie.
- **Preskriptivní** - týká se klinické oblasti. Zabývá se možnostmi terapie a intervence.

3.3 Formy modelů rodinného fungování

3.3.1 Symptomatologické, bipolární a mřížkové modely

Symptomatologické jsou založeny na behaviorálních charakteristikách jednotlivých členů rodiny (např. schizofrenní, alkoholická, delikventní rodina). V současné době tento model nevyhovuje popisu celku rodiny.

Bipolární – fungují vždy na jedné straně pólu. Specifické typy rodinné struktury jsou spojeny s určitou kategorií problémů.

Mřížkové – zabývají se strukturálními aspekty a mechanismy změn v rodinách. Pomocí mřížky vznikne osm typů rodin, z nichž pouze dva jsou fungující. Ostatní se vyznačují nějakým psychopatologickým jevem.

3.3.2 Vývojové modely

Dají se představit jako spirála, ve které je pohyb možný všemi směry. Podle tohoto modelu je rodinné fungování založeno na změně, pohybu. Jedná se o pohyb dostředivých a odstředivých sil v rodině, o dodržování pravidel rodinného fungování. Vývojové modely

posuzují rozložení moci. Hodnotí, zda je moc soustředěna na jednoho člena rodiny, nebo zda je rodinné soužití založeno na demokratickém uspořádání.

Z toho plyne, že rodina je vzájemně se ovlivňující vztahový systém, který se neustále vyvíjí.

3.3.3 Procesuální modely

Tyto modely patří k nejvýznamnějším, protože jsou výzkumně podloženy. Podle Sobotkové (2001, s. 65) je *nejzákladnější činností rodiny a hlavním cílem plnění úkolů*. Úkoly mohou být stejné pro všechny rodiny nebo jedinečné pro konkrétní rodinu. Plněním úkolů dosahuje rodina svých cílů. Úspěšné plnění úkolů je podmíněno vhodným rozlišením rolí v rodině a efektivní komunikací jednotlivých členů. Důležitou roli zde má i citová vazba a schopnost či chuť projevit emoce.

„Procesuální model je použitelný nejen v rodinné terapii, ale i při konzultační práci s rodinami. Podrobně popisuje, jak spolu souvisejí jednotlivé rozměry rodinného fungování, a konkretizuje jeho silné a slabé stránky. Na jeho základě byl vyvinut sebesuzovací dotazník FAM (the Family Assessment Measure), který slouží k hodnocení rodinného fungování jak ve výzkumu, tak v klinické praxi. (Sobotková, 2001, s. 67).

4 SPECIFICKÉ ROLE MATKY A OTCE

Role matky a role otce mají v rodině určitá specifika. Proto je pro výchovu dětí ideální, jsou-li v rodině přítomni oba rodiče. Mužský a ženský prvek v rodině je nezastupitelný.

(Matoušek, 1993, s. 27) uvádí: „*Rodina nemůže existovat bez rozdílnosti muže a ženy.*“ Dále dodává: „*Tato rozdílnost je dokonce podmínkou dobrého fungování rodiny.*“

Ojedinělost role matky a otce vyplývá z biologických a psychických odlišností mezi oběma pohlavími. Řada vědeckých výzkumů dokázala, že kromě fyzických dispozic se muži a ženy liší jinou nervovou soustavou a vlivem pohlavních a dalších hormonů na její fungování (Matoušek, 1993). Matky mají sklon být přehnaně opatrné a svým dětem, často ze strachu o ně, povolují jen málo volnosti. Otcové spíše očekávají vysoký stupeň samostatnosti a nezávislosti zejména u chlapců. Rodiče se tak mohou navzájem usměřňovat.

Role obou rodičů se v průběhu dějin vyvíjely a měnily. Faktem je, že v minulosti byla péče o dítě a jeho výchova doménou matek. Úloha otce spočívala hlavně v ekonomickém zajištění rodiny. Ke změně dochází vlivem různých feministických hnutí a zapojením žen do pracovního procesu. V současné době se rozdíl mezi rolí otce a matky zmenšuje. Ženy jsou vzdělanější a ekonomicky nezávislejší. Nezřídka si manželé role vymění.

Podle Čápa (2001-2007, s.63) se však patriarchální pojetí ženské a mužské role v rodině nemění. Zároveň se zmiňuje o tom, že muži často vykonávají dvě zaměstnání, aby lépe ekonomicky zabezpečili rodinu. O to méně tráví času s rodinou. Z tohoto důvodu může najít k narušení citové vazby mezi otcem a dítětem.

4.1 Role matky

Role matky už od minulosti v první řadě zahrnuje péči o dítě a jeho výchovu. Matka dbá více na udržování citových vazeb mezi jednotlivými členy a dodržování rodinných

tradic a rituálů. To je nezbytné pro správné fungování rodiny. Neméně důležité je pro většinu žen-matek vytvoření útulného a čistého domova. Někdy je však přehnaná starostlivost o domácnost na úkor doby věnované potomku. Lovasová⁵⁰ zdůrazňuje význam fyzického kontaktu mezi matkou a dítětem. Dotýkání je určujícím prvkem pro správný vývoj vztahu. Bylo zjištěno, že odmítané nebo odstrkované dítě má v dospělosti častěji problémy v partnerských vztazích. Citová vazba mezi matkou a dítětem se vyvíjí po celý život. Roli matky lze též označit za nevděčnou. Žena má totiž v důsledku svých povinností méně možností trávit volný čas s ostatními členy rodiny. Otec se tak stává „tím lepším“ z rodičů. Dítě chápe starostlivost matky jako samozřejmost a zpravidla její péči docení až v dospělosti.

Matka se ujímá své role již před narozením dítěte. Mnohé průzkumy dokazují, že děti žen, které se během těhotenství chovaly nezodpovědně, trpí různými tělesnými malformacemi či psychickými poruchami. Pro navázání kvalitního citového vztahu je nutné, aby matka byla po porodu s novorozencem v nejužším kontaktu. V této souvislosti se v porodnicích zavedla tzv. péče rooming-in, kdy jsou matka a dítě spolu na jednom pokoji. *„Matka zastává během kojeneckého a batolícího období také roli prostředníka mezi dítětem a světem“* (Lovasová, 2011, s. 54). Role rodičů se u předškolních dětí vyrovnávají. Matka se většinou vrací do zaměstnání, takže se otec více zapojuje do výchovy. Dítě od obou rodičů přejímá určité vzorce chování, návyky a hodnoty.

Současné ženy odkládají roli matky na pozdější dobu. Upřednostňují kariéru a vlastní zájmy před početím dítěte. Dalším důvodem může být obava z nezvládnutí rodičovské role. Určité pozitivum lze spatřovat v tom, že starší matky jsou schopny plnit svoji roli lépe než ženy mladšího věku. Vědci zjistili, že starší matky citlivěji reagují na chování dítěte. Více se snaží zapojit potomka do různých mimoškolních aktivit. Zajímavým zjištěním je to, že ženy zralejšího věku snáze snášejí fyzickou únavu a různé somatické potíže. Zároveň bylo dokázáno, že rozumový vývoj u dětí starších rodičů probíhá lépe (Sobotková, 2001, s. 119).

4.2 Role otce

Tradiční role otce spočívá jak v ekonomickém zajištění rodiny, tak v ochraně rodiny. Historické prameny uvádí, že už v mladší době kamenné způsob života dovoloval, aby otcové byli v těsném kontaktu se svými syny. Zaučovali je v řemeslech, obchodu, ale i v intimních otázkách. Přesto ještě stále převládá názor, že ke zdravému vývoji dítěte postačuje matka. Opak je pravdou. Muži mohou ve své roli působit stejně kvalitně jako matky. Zjistilo se, že něžnost otce při hře s miminkem ovlivňuje chování potomků v dospělosti. Děti citlivých otců měly v porovnání s jinými otci podstatně menší problémy v partnerských vztazích. Něžnost matek zde nehrála žádnou roli. Proto je velmi důležitá hra otce s dětmi v batolecím věku. *„Otec si hraje s dětmi zpravidla jinak než matka. Při hrách je odvážnější, učí děti riskovat, ale zároveň taky nést následky za své chování.“* (Biddulph, 2007, s. 99). *„Otcové preferují fyzické hry s rychlejším tempem a větším množstvím náhlých změn a nečekaných zvrátů. Hry matek jsou obvykle konzervativnější, častěji verbální...“* (Lovasová, 2011, s. 59). U dětí školního věku se otec stává nejen zdrojem informací ale i vzorem mužství. Otec představuje morální autoritu, která vštěpuje disciplínu a nabízí vedení.

Plaňava (1998) rozlišuje čtyři typy otců:

1. typ – muži, kteří nedokážou dávat, ale pouze jen přijímat.
2. typ – otec sobec – nadále se věnuje svým zájmům, čili vlastně jako otec nefunguje.
3. typ – otec potížiště – na vše negativně nahlíží.
4. typ - ideální otec – ztotožňuje se s rolí matky.

Yablonski (in Lovasová, 2011, s. 58) rozděluje otce takto:

- **Dvojníci** – tito otcové upřednostňují zájmy dítěte před vlastními potřebami. Jsou citliví a obětaví.

- **Kamarádi** – otcové rovnostářského typu bez velké autority, tudíž nejsou dobrým modelem fungování. Často se svým dětem svěřují se svými problémy, čímž je někdy nepřiměřeně zatěžují.
- **Machři** – jsou velmi přísní, vyžadují od svých dětí vysoké výkony, neustále je kontrolují, čímž omezují děti v jejich samostatnosti.
- **Psychopaté** – tito otcové nejsou schopni citlivého a obětavého přístupu, mají nízké sociální vědomí, lžou, manipulují s lidmi ve svůj prospěch. Nejsou schopni se zřeknout momentálních potřeb ve prospěch vzdálenějších cílů. Jsou nezodpovědní a citově omezení.
- **Egocentrici** – bývají charismatičtí a okouzlující. Dokáží však využívat lidi kolem ve svůj prospěch. Jsou sobečtí. Roli otce nejprve plní s nadšením, ale později se dostávají do konfliktu s jinou rolí. K dětem jsou chladní nebo mívají rozporuplný cit.

Výzkumy potvrzují, že počet problémových dětí přímoúměrně roste s počtem chybějících otců v rodině. U dětí vyrůstajících bez otců byl zjištěn větší výskyt trestní činnosti, horší výsledky ve škole, závislost na drogách a alkoholu a častější sklony k sebevraždě.

Dnešní otec zastává aktivní roli v rodinných záležitostech. Podílí se na důležitých rozhodnutích, které se týkají chodu rodiny. Více se zajímá o výsledky dětí ve škole, o to, co děti během dne dělaly a vypráví jim o svých činnostech a zve je k účasti na nich. Spolurozhoduje o tom, kdy se mají děti vrátit domů nebo o domácích povinnostech. Dává dětem najevo, že se zajímá o každý aspekt jejich života.

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

5.1 Výzkumný cíl a design

Tématem bakalářské práce jsou zátěžové situace rodičů učňovské mládeže. Cílem mého výzkumného šetření je zjistit:

- zda si adolescenti studující SOŠ emocionální zátěž svých rodičů uvědomují,
- jaký typ rodičovské zátěže považují za největší,
- zda vnímají odlišně zátěž matek a zátěž otců.

Výzkumné šetření proběhlo ve Střední odborné škole a Středním odborném učilišti Horšovský Týn. V tomto školském zařízení se žáci připravují na budoucí povolání ve čtyřech studijních a čtyřech učebních oborech. Vzhledem k tématu mé bakalářské práce jsem výzkum zaměřila na učně. Zkoumaný vzorek tvořili žáci učebních oborů Opravář zemědělských strojů, Mechanik – opravář, Kuchař – číšník a Zedník. Celkem se průzkumu zúčastnilo 50 respondentů ve věku 15 až 20 let.

K šetření jsem použila kvantitativní metodu. Data jsem získávala pomocí anonymního dotazníku. Žáky jsem seznámila s důvodem výzkumného šetření a požádala je o pravdivé odpovědi za účelem důvěryhodnosti získaných dat. Již při samotném vyplňování dotazníků jsem došla ke dvěma zajímavým poznatkům. Tím prvním je to, že část respondentů těžko hledala vhodné odpovědi na určité otázky. Jako důvod uváděla chybějící nebo váznoucí komunikaci v rodině a minimum společně stráveného času. Druhý poznatek svědčí o skryté potřebě některých učňů svěřit se někomu se svými problémy. Při odevzdávání dotazníků se sami rozpovídali, jak to u nich v rodině funguje a zároveň jaké jsou jejich potřeby. Byla to pro mě zajímavá zkušenost. Jednalo se zejména o ty učně, kteří se snaží v kolektivu zaujmout nevhodným chováním nebo mají špatné známky.

Dotazník se skládá ze dvou variant, zvlášť pro matku a zvlášť pro otce, přičemž každou variantu tvoří tři části. Část A je zaměřena na dítě jako zdroj zátěže. Část B poskytuje obecnou výpověď o tom, jak rodina žije. V části C se uvádí jednotlivé zdroje

náročných životních situací. Otázky v částech B a C reprezentují podmínky, které jsou pro výchovu nejdůležitější. Dotazník obsahuje celkem třicet jedna otázek. Respondenti označovali své odpovědi pomocí škál. Mezní hodnoty škály tvořily čísla jedna a pět, kde číslo jedna představuje nejmenší zátěž a číslo pět označuje největší zátěž. Nyní bych chtěla podrobněji zhodnotit jednotlivé části dotazníku. Pro větší přehlednost jsem jednotlivé výsledky šetření přepočítala na vážený průměr a směrodatnou odchylku. Následně jsem získané údaje umístila do tabulek a znázornila pomocí grafů.

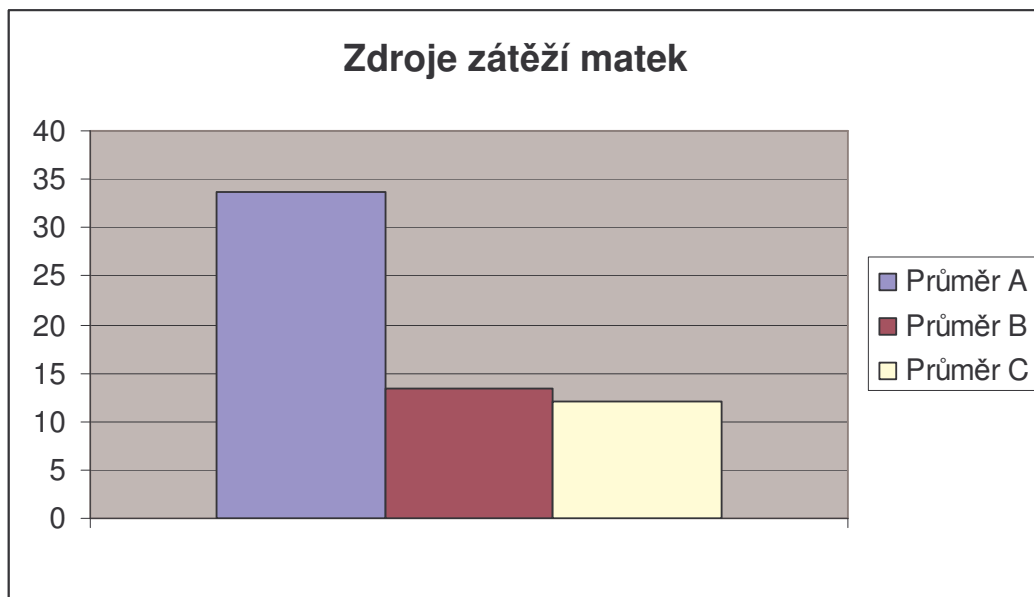
5.2 Vyhodnocení dotazníku

Graf č. 1: Zdroje zátěží u matek a otců

Nejprve jsem se zaměřila na celkové vyhodnocení emocionálních zátěží. Posuzovala jsem zvláště otce a matky. Získala jsem tak porovnání, koho více ovlivňují zátěžové situace. Vypočítala jsem průměr z odpovědí respondentů ze všech tří částí dotazníku odděleně pro matky a otce. Výsledek potvrdil očekávání, že matky prožívají své zátěže intenzivněji a častěji než otcové. Důvodem je jejich větší emocionalita. Další příčinu

spatřuji v užším kontaktu mezi matkou a dítětem. Ten se vytváří již v prenatálním období a pokračuje i po porodu. Matky jsou většinou úzkostlivější a starostlivější než otcové.

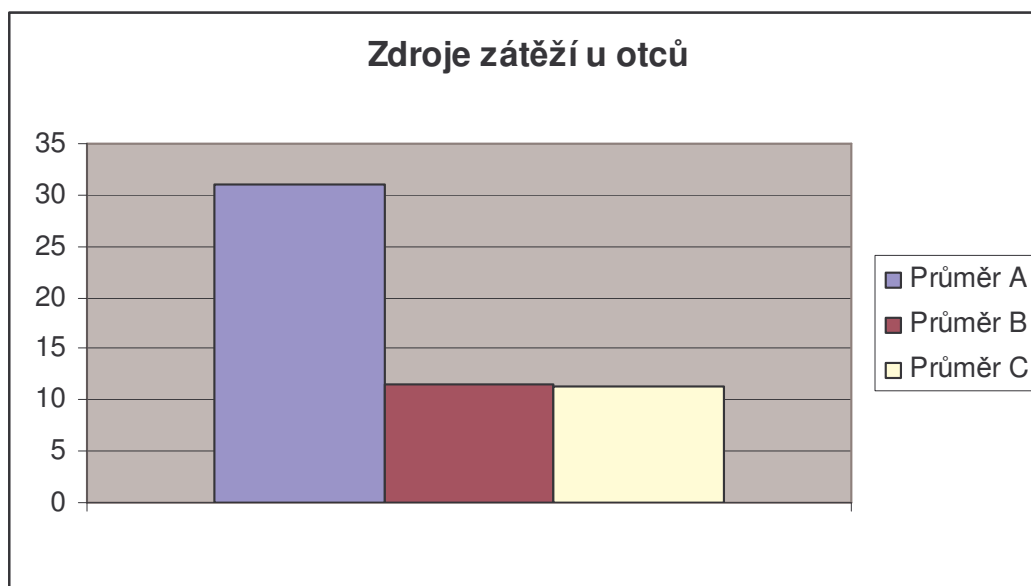
Graf č. 2: Emocionální zátěže matek

Následující graf představuje rozložení jednotlivých emocionálních zátěží u matek. Část A představuje dítě jako zdroj emocionální zátěže, část B reprezentují neuspokojené potřeby matky jako zdroj emocionální zátěže a v části C jsou uvedeny jako zdroje zátěže náročné životní situace.

Z výsledků vyplývá, největším zdrojem zátěže matek jsou jejich děti. Dosažená hodnota části A (dítě jako zdroj emocionální zátěže) je více než dvojnásobná vzhledem k částem B (neuspokojené potřeby matky) a C (náročné životní situace). Neuspokojené potřeby a náročné životní situace dosahují téměř stejných hodnot (část B a C). Je patrné, že pro matku nepředstavují až tak velkou zátěž v době, kdy jejich dítě navštěvuje střední školu. Zásadním problémem je úspěšné absolvování zvoleného učebního oboru.

Graf č. 3 zkoumá stejné aspekty se zaměřením na otce. Výsledky jsou téměř shodné s výsledky předchozího grafu. I pro otce představuje potomek největší zdroj zátěže v době

studia. Část B a část C vykazují stejně jako u matek o více jak polovinu nižší hodnoty. Znamená to, že oba rodiče mají prvotní zájem, aby jejich děti školu úspěšně dokončily. Stejně výsledky u matek i u otců jsou důkazem toho, jak se měnily rodičovské role. V dnešní době se otcové stále více podílejí na výchově dětí. Nezřídka se setkáváme s případy, kdy žijí děti pouze s otcem.

Graf č.3: Emocionální zátěže otců

Dotazník jsem poté vyhodnocovala i z jiného hlediska. Zkoumala jsem odděleně všechny tři části, abych zjistila, jaké konkrétní zátěže představují pro dnešní rodiče největší problém.

V části A, která je zaměřena na dítě jako zdroj emocionální zátěže, potvrdil výzkum moji hypotézu. Matky i otce shodně nejvíce trápí špatný prospěch jejich potomků. Dále se jedná o úzce související skutečnost, že se jejich dítě doma vůbec neučí. Na třetí pozici se zdroje zátěže matky a otce rozcházejí. Zatímco matky sužuje, že je dítě neposlušná, otcové více řeší to, že děti odmítají pomoci v domácnosti. Nejmenší problém vidí tátové ve vzhledu a matky v přátelích svých potomků. Značný rozdíl se objevil u otázky číslo jedna.

Matky se trápí mnohem více než otcové tím, že jejich dítě vůbec není doma. Matky jsou závislejší na interakcích a obecně méně věří svým dospívajícím dětem.

Část A: Dítě jako zdroj emocionální zátěže u matek

Otázka	Vážený průměr	Směrodatná odchylka
1. že nejsem vůbec doma	2,06	0,988130
2. že kouřím	1,96	1,295531
3. že beru drogy	1,40	0,979796
4. že trávím většinu času u počítače	2,08	1,278124
5. že doma téměř nepomáhám	2,32	1,271849
6. že mám špatné známky	2,96	1,370547
7. že chodím tzv. „za školu“	1,76	1,407977
8. že se doma vůbec neučím	2,68	1,348184
9. že se nesnesu s bráchou/sestrou	2,28	1,414779
10. že ji neposlouchám	2,42	1,282030
11. že si neuklízím svůj pokoj	2,14	1,233045
12. že se pořád koukám na televizi	1,58	1,040961
13. že chodím s určitou holkou/klukem	1,32	0,904212
14. že utrácím peníze za alkohol	2,04	1,341044
15. s kým se stýkám (parta, kamarádi)	1,60	1,183216
16. že, mám raději tátu	1,56	0,983056
17. jak chodím oblékaný/á a učesaný/á	1,46	0,899111

Část A: Dítě jako zdroj emocionální zátěže u otců

Otázka	Vážený průměr	Směrodatná odchylka
1. že nejsem vůbec doma	1,66	0,992169
2. že kouřím	1,92	1,262379
3. že beru drogy	1,42	1,097087
4. že trávím většinu času u počítače	1,96	1,199333
5. že doma téměř nepomáhám	2,20	1,216553
6. že mám špatné známky	2,92	1,354105
7. že chodím tzv. „za školu“	1,84	1,460959
8. že se doma vůbec neučím	2,44	1,344024
9. že se nesnesu s bráchou/sestrou	1,86	1,183385
10. že ho neposlouchám	2,12	1,210620
11. že si neuklízím svůj pokoj	1,70	1,004988
12. že se pořád koukám na televizi	1,50	1,044031
13. že chodím s určitou holkou/klukem	1,34	0,862786
14. že utrácím peníze za alkohol	1,78	1,188108
15. s kým se stýkám (parta, kamarádi)	1,56	1,003195
16. že, mám raději mámu	1,44	0,897998
17. jak chodím oblékaný/á a učesaný/á	1,26	0,558928

V části B dotazníku se soustředila na neuspokojené potřeby rodičů jako zdroj emocionální zátěže. Výsledky potvrzují skutečnosti, že matky vlivem rodičovství nemají

čas ani finanční zdroje na uskutečňování svých potřeb a zájmů. Jako největší zdroj stresu považují absenci dovolené a nedostatek peněz.

Část B: Zdrojem emocionální zátěže jsou neuspokojené potřeby matky

Otázka	Vážený průměr	Směrodatná odchylka
18. že nemáme lepší bydlení	1,86	1,233045
19. že nemáme více peněz	2,04	1,295531
20. že je nezaměstnaná	1,94	1,515388
21. že nemáme otce	1,58	1,342982
22. že se s otcem hádá	1,80	1,183216
23. že netrávíme více času společně	1,92	1,197330
24. že už dlouho nebyla na dovolené	2,18	1,244026

Otcové spatřují potíže hlavně v tom, že rodina tráví málo času společně. Domnívám se, že právě chybějící finance jsou příčinou většiny nenaplněných potřeb rodičů. Je třeba zmínit, že se výpovědi respondentů značně rozcházejí v otázce nezaměstnanosti. Tento problém se týká mnohem více matek než otců.

Část B: Zdrojem emocionální zátěže jsou neuspokojené potřeby otce

Otázka	Vážený průměr	Směrodatná odchylka
18. že nemáme lepší bydlení	1,44	0,875443
19. že nemáme více peněz	1,84	1,137717
20. že je nezaměstnaný	1,48	1,220492

Otázka	Vážený průměr	Směrodatná odchylka
21. že nemáme matku	1,24	0,788923
22. že se s matkou hádá	1,84	1,332066
23. že netrávíme více času společně	1,96	1,232234
24. že už dlouho nebyl na dovolené	1,82	1,177964

Část C je zaměřena na náročné životní situace, ovlivňující rodinný život. Opět zde došlo ke shodě. Pro oba rodiče znamená nemoc v rodině největší zátěž. Je to logické. V důsledku nemoci může přijít otec nebo matka o práci. Následně se tak zhorší i rodinný rozpočet. Jako další závažný problém respondenti uvedli u obou rodičů absenci výpomoci v domácnosti.

Část C: Zdrojem emocionální zátěže je náročná životní situace matky

Otázka	Vážený průměr	Směrodatná odchylka
25. že je někdo z rodiny nezaměstnaný	1,48	0,877268
26. že je někdo z rodiny vážně nemocný	2,10	1,431782
27. že jí doma nikdo s ničím nepomůže	2,04	1,182540
28. že mě otec fyzicky trestá	1,36	0,911263
29. že otec dává přednost svým zálibám před rodinou	1,50	0,921954
30. že je někdo z rodiny závislý (alkohol, drogy)	1,74	1,323782
31. že se otec o mojí výchovu příliš nestará	1,78	1,005783

Část C: Zdrojem emocionální zátěže je náročná životní situace otce

Otázka	Vážený průměr	Směrodatná odchylka
25. že je někdo z rodiny nezaměstnaný	1,52	1,043839
26. že je někdo z rodiny vážně nemocný	2,04	1,310878
27. že mu doma nikdo s ničím nepomůže	1,70	1,081665
28. že mě matka fyzicky trestá	1,38	0,997798
29. že matka dává přednost svým zálibám před rodinou	1,44	0,941488
30. že je někdo z rodiny závislý (alkohol, drogy)	1,66	1,320757
31. že se matka o mojí výchovu příliš nestará	1,60	1,077033

5.3 Sumarizace výsledků

Z výše uvedeného dotazníkového šetření vyplývá několik zásadních faktů:

- Adolescenti si uvědomují, jaké zátěže jsou pro jejich rodiče nejzásadnější
- Oba rodiče mají prvotní zájem, aby jejich dítě dokončilo studium.
- Prospěchové problémy se v celém dotazníku jeví jako největší problém
- Nejenže se rodiče trápí špatnými známkami svých dětí, ale také tím, že se doma na výuku nepřipravují
- Matky mnohem více než otce zatěžuje skutečnost, že je dítě často mimo domov
- Otce trápí to, že děti nepomáhají v domácnosti
- Dále otce zatěžuje ta skutečnost, že spolu rodina tráví málo času společně
- Zásadním problémem pro rodiče adolescentů je i nedostatek financí a absence dovolené
- K zásadním zátěžovým faktorům patří i nezaměstnanost
- Podle adolescentů představuje nemoc pro rodinu závažnou zátěž

- Rodiče příliš neřeší styl oblékání svých dětí a nevadí jim kamarádi, se kterými se stýkají.

6 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zmapovat jednotlivé druhy a množství zátěžových situací, které řeší rodiče učňovské mládeže. Zároveň jsem tuto problematiku zkoumala z hlediska matky a otce zvlášť, abych zjistila, v čem se jejich zátěže shodují či naopak rozcházejí. V teoretické části jsem nejprve všeobecně charakterizovala náročné životní situace. Poté jsem tuto problematiku specifikovala na rodinné prostředí. Dále jsem se zaměřila na charakteristiku rodiny a nastínila její historický vývoj. Následně jsem se zabývala modely rodinného fungování, rolemi matky a otce. V závěru teoretické části jsem popsala období adolescence. Pro praktickou část bakalářské práce jsem zvolila kvantitativní metodu pedagogického výzkumu. Vytvořený dotazník se skládal ze tří oblastí emocionálních zátěží a byl rozdělen na část pro matku a část pro otce. Šetření jsem prováděla na Střední odborné škole a Středním odborném učilišti v Horšovském Týně. Respondenti odpovídali na jednotlivé otázky pomocí škál, kde byly krajní hodnoty označeny číslem jedna a pět. Číslo jedna představovalo nejmenší a číslo pět největší zátěž. První část dotazníku byla zaměřena na dítě jako zdroj emocionální zátěže, další část zkoumala jaké jsou neuspokojené potřeby matky a otce jako zdroj emocionální zátěže. Třetí část se soustředila na náročné životní situace rodičů jako zdroj emocionální zátěže. Při zadávání dotazníku jsem byla překvapena reakcí některých respondentů. Zadání dotazníku bylo oslovující, žáci chtěli komunikovat. Měli potřebu se svěřit se svými problémy.

Výzkum prokázal, že učňovská mládež si uvědomuje zátěže svých rodičů. Dále bylo zjištěno, že stresové situace prožívají větší měrou matky. Největším zdrojem zátěže je pro rodiče právě jejich dítě. Dále výsledky výzkumu potvrdily následující domněnku. Rodiče dětí, které navštěvují učňovskou školu, mají největší obavy ze zvládnutí studia. Adolescenti si sice uvědomují, že špatnými známkami trápí své rodiče a že se doma neučí. Zároveň nemají zájem tuto situaci změnit. Šetření také prokázalo, že značná část respondentů tráví doma minimum času, což může také souviset s prospěchem. Otázkou zůstává, proč jsou děti často mimo domov. Podle mého názoru nemá dítě v harmonické fungující rodině důvod odcházet z domova. Příjemným zjištěním je skutečnost, že jen malá

část respondentů má zkušenosti s drogou. Podle adolescentů velkou část rodičů trápí, že jejich děti kouří a utrácí peníze za alkohol.

Došla jsem k názoru, že specifika zátěží rodičů učňovské mládeže vyplývají z jejich způsobu života. Jedná se většinou o rodiny sociálně slabé, nezřídka neúplné nebo má rodič nového partnera. Tyto rodiny téměř neustále řeší problémy s nezaměstnaností, a s tím související finanční problémy. Děti mají většinou problémy zvládnout středoškolské učivo. Přesto mají jejich rodiče permanentní zájem, aby studium dokončily. Uvědomují si totiž, že to je start pro lepší život.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá jednotlivými druhy a množstvím zátěžových situací, které řeší rodiče učňovské mládeže. V teoretické části jsou charakterizovány náročné životní situace. Poté se tato problematika zaměřuje na rodinné prostředí. Dále se teoretická část zabývá charakteristikou rodiny, jejím historickým vývojem, modely rodinného fungování a rolemi matky a otce.

Výzkum je koncipován jako dotazníkové šetření u adolescentů navštěvujících střední odborné učiliště. Dotazníky jsou zaměřené na základní oblasti rodičovské zátěže a mapují, do jaké míry si je adolescenti uvědomují.

ABSTRACT

This thesis deals with the topic of individual types and number of stressful situations. The aim is to focus on handling such situations by vocational school students' parents.

The theoretical framework defines the concept of individual stressful situations. Subsequently, this issue is introduced in a family background. The theoretical part also describes a family, its characteristics, history and development, different types of home life and family education, the role of a mother and a father.

The practical part investigates basic areas of parental stress. It analyzes adolescents' approach to this topic, the question of awareness is judged. The research is presented as a questionnaire survey, given to vocational school students (adolescent age).

POUŽITÁ LITERATURA

BIDDULPH, Steve: *Mužství*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-209-6

COLOROSOVÁ, Barbara: *Krizové situace v rodině*. Praha: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7

ČÁP, Jan; DYTRYCH, Zdeněk: *Utváření osobnosti v náročných životních situacích*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968.

ČÁP, Jan; MAREŠ, Jiří: *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001-2007. ISBN 978-80-7376-273-7

GIDDENS, Antony: *Sociologie*. Praha 3: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4

HARTL, Pavel: *Psychologický slovník*. Praha: Nakladatelství Jiří Budka, 1993. ISBN 80-9015-490-5

HOLEČEK, Václav; MIŇHOVÁ, Jana; PRUNNER, Pavel: *Psychologie pro právníky*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-065-9

LOVASOVÁ, Vladimíra: *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. Plzeň: ZČU, 2011. ISBN 978-80-261-0076-8

MAŇÁK, Josef; ŠVEC, Vlastimil: *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno 2004. ISBN 80-7315-078-6

MATĚJČEK, Zdeněk: *Rodiče a děti*. Praha 1: Avicenum, Zdravotnické nakladatelství, n. p., 1986

MATOUŠEK, Oldřich: *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8

MELGOSA, Julián: *Zvládni svůj stres*. Praha: Advent-Orion, 1997. ISBN 80-7172-240-5

MOŽNÝ, Ivo: *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-75-3

PLAŇAVA, Ivo: *Spolu každý sám*. Praha: Lidové noviny nakladatelství, 1998. ISBN 80-7106-292-8

SOBOTKOVÁ, Irena: *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8

Příloha č. 1

DOTAZNÍK - Co může trápit moji matku a jak moc?

Máte před sebou 31 tvrzení. Jak moc souhlasíte nebo nesouhlasíte s daným tvrzením, vyznačte zakroužkováním čísla na dané stupnici 1 - 5.

A) Svoji matku trápím tím,

	vůbec ji to netrápí			hodně ji to trápí	
1. že nejsem vůbec doma	1	2	3	4	5
2. že kouřím	1	2	3	4	5
3. že beru drogy	1	2	3	4	5
4. že trávím většinu času u počítače	1	2	3	4	5
5. že doma téměř nepomáhám	1	2	3	4	5
6. že mám špatné známky	1	2	3	4	5
7. že chodím tzv. „za školu“	1	2	3	4	5
8. že se doma vůbec neučím	1	2	3	4	5
9. že se nesnesu s bráchou/sestrou	1	2	3	4	5
10. že ji neposlouchám	1	2	3	4	5
11. že si neuklízím svůj pokoj	1	2	3	4	5
12. že se pořád koukám na televizi	1	2	3	4	5
13. že chodím s určitou holkou/klukem	1	2	3	4	5
14. že utrácím peníze za alkohol	1	2	3	4	5
15. s kým se stýkám (parta, kamarádi)	1	2	3	4	5
16. že mám raději tátu	1	2	3	4	5
17. jak chodím oblékaný/á a učesaný/á	1	2	3	4	5

B) Mojí matku také trápí, že

	vůbec ji to netrápí			hodně ji to trápí	
18. nemáme lepší bydlení	1	2	3	4	5
19. nemáme více peněz	1	2	3	4	5
20. je nezaměstnaná	1	2	3	4	5
21. nemáme otce	1	2	3	4	5
22. se s otcem hádá	1	2	3	4	5
23. netrávíme více času společně	1	2	3	4	5
24. už dlouho nebyla na dovolené	1	2	3	4	5

C) Moje matka se ještě může trápit tím, že

	vůbec ji to netrápí			hodně ji to trápí	
25. je někdo z rodiny nezaměstnaný	1	2	3	4	5
26. je někdo z rodiny vážně nemocný	1	2	3	4	5
27. jí doma nikdo s ničím nepomůže	1	2	3	4	5
28. mě otec fyzicky trestá	1	2	3	4	5
29. že otec dává přednost svým zálibám před rodinou	1	2	3	4	5
30. že je někdo z rodiny závislý (alkohol, drogy)	1	2	3	4	5
31. že se otec o mojí výchovu příliš nestará	1	2	3	4	5

Příloha č.2

DOTAZNÍK - Co může trápit mého otce a jak moc?

Máte před sebou 31 tvrzení. Jak moc souhlasíte nebo nesouhlasíte s daným tvrzením, vyznačte zakroužkováním čísla na dané stupnici 1 - 5.

A) Svého otce trápím tím,

	vůbec ho to netrápí			hodně ho to trápí	
1. že nejsem vůbec doma	1	2	3	4	5
2. že kouřím	1	2	3	4	5
3. že beru drogy	1	2	3	4	5
4. že trávím většinu času u počítače	1	2	3	4	5
5. že doma téměř nepomáhám	1	2	3	4	5
6. že mám špatné známky	1	2	3	4	5
7. že chodím tzv. „za školu“	1	2	3	4	5
8. že se doma vůbec neučím	1	2	3	4	5
9. že se nesnesu s bráchou/sestrou	1	2	3	4	5
10. že ho neposlouchám	1	2	3	4	5
11. že si neuklízím svůj pokoj	1	2	3	4	5
12. že se pořád koukám na televizi	1	2	3	4	5
13. že chodím s určitou holčkou/klukem	1	2	3	4	5
14. že utrácím peníze za alkohol	1	2	3	4	5
15. s kým se stýkám (parta, kamarádi)	1	2	3	4	5
16. že mám raději mámu	1	2	3	4	5
17. jak chodím oblékaný/á a učesaný/á	1	2	3	4	5

B) Mého otce také trápí, že

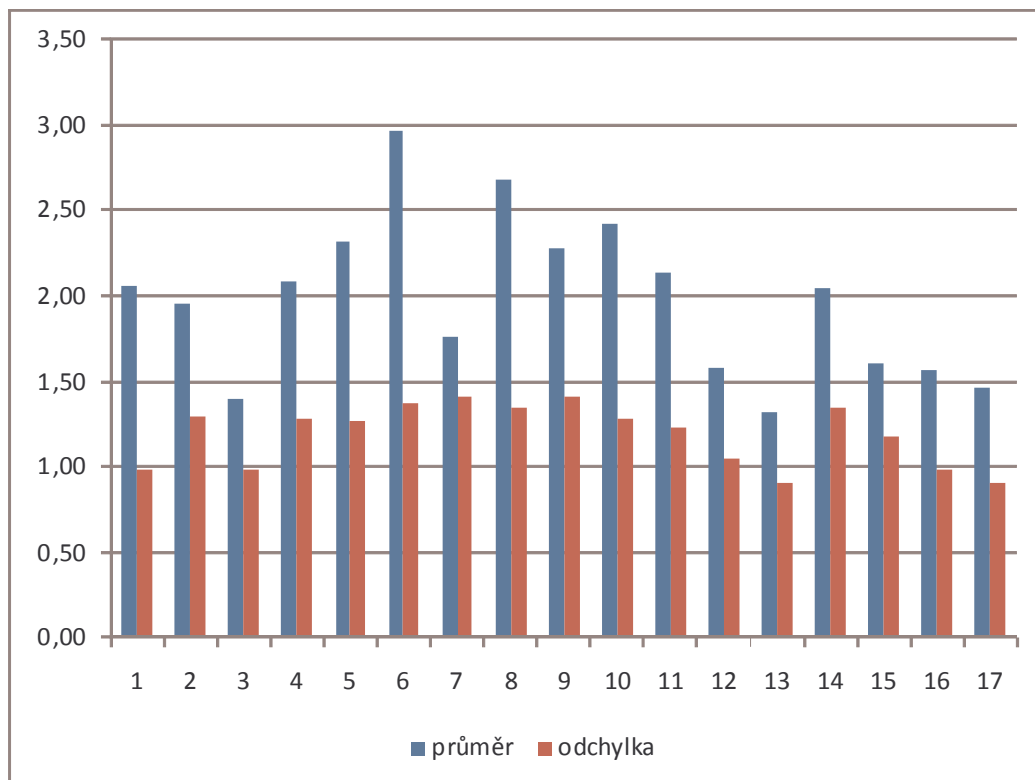
	vůbec ho to netrápí			hodně ho to trápí	
18. nemáme lepší bydlení	1	2	3	4	5
19. nemáme více peněz	1	2	3	4	5
20. je nezaměstnaný	1	2	3	4	5
21. nemáme matku	1	2	3	4	5
22. se s matkou hádá	1	2	3	4	5
23. netrávíme více času společně	1	2	3	4	5
24. už dlouho nebyl na dovolené	1	2	3	4	5

C) Můj otec se ještě může trápit tím, že

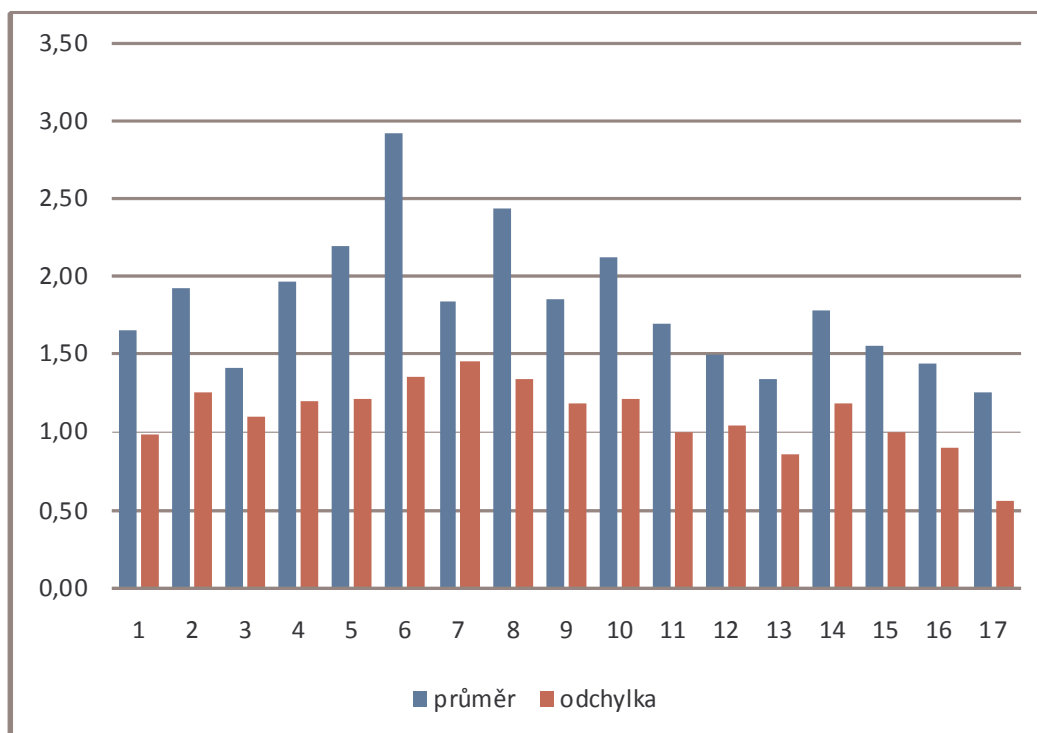
	vůbec ho to netrápí			hodně ho to trápí	
25. je někdo z rodiny nezaměstnaný	1	2	3	4	5
26. je někdo z rodiny vážně nemocný	1	2	3	4	5
27. mu doma nikdo s ničím nepomůže	1	2	3	4	5
28. mě matka fyzicky trestá	1	2	3	4	5
29. že matka dává přednost svým zálibám před rodinou	1	2	3	4	5
30. že je někdo z rodiny závislý (alkohol, drogy)	1	2	3	4	5
31. že se matka o mojí výchovu příliš nestará	1	2	3	4	5

Příloha č. 3

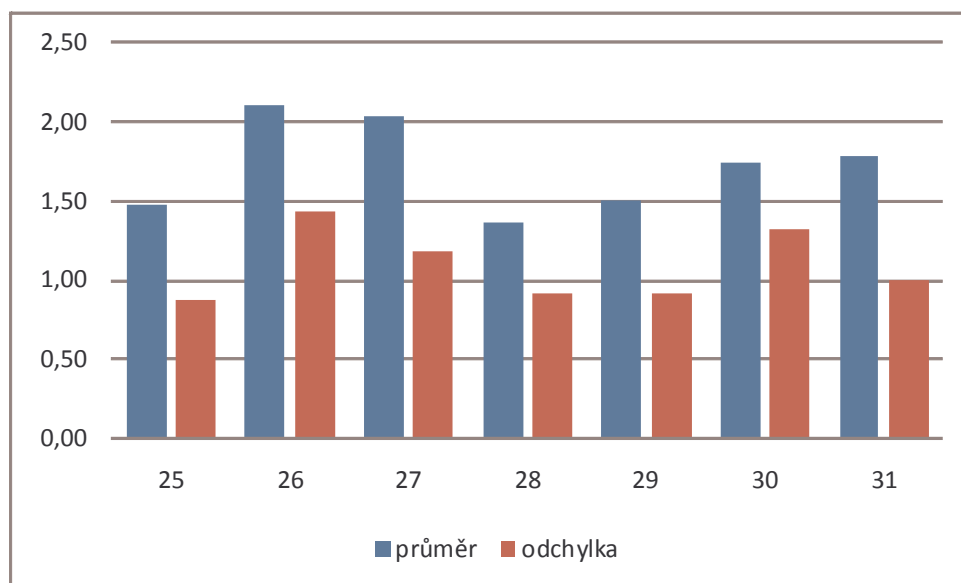

Graf č. 1a: Dítě jako zdroj emocionální zátěže u matek

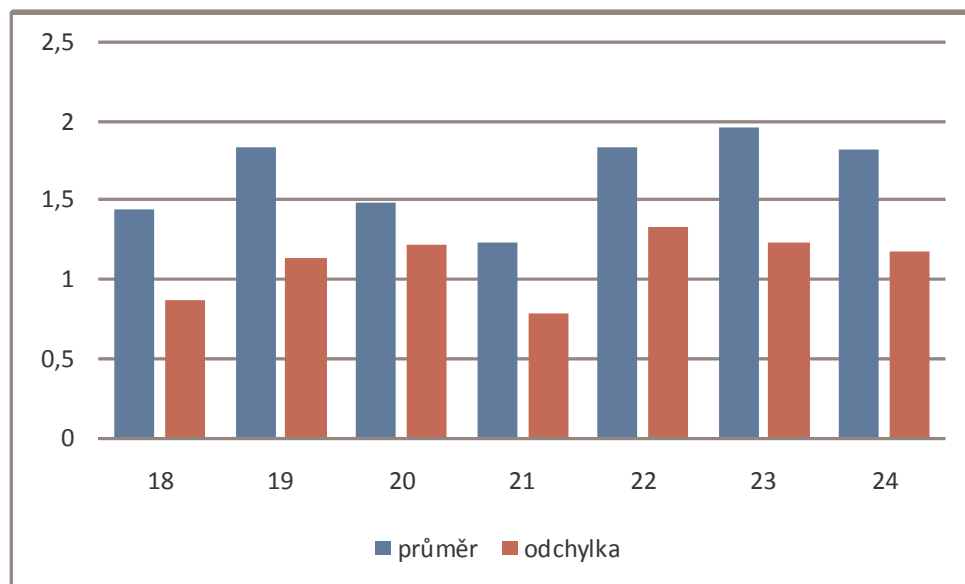

Graf č. 1b: Dítě jako zdroj emocionální zátěže u otců

Příloha č. 4

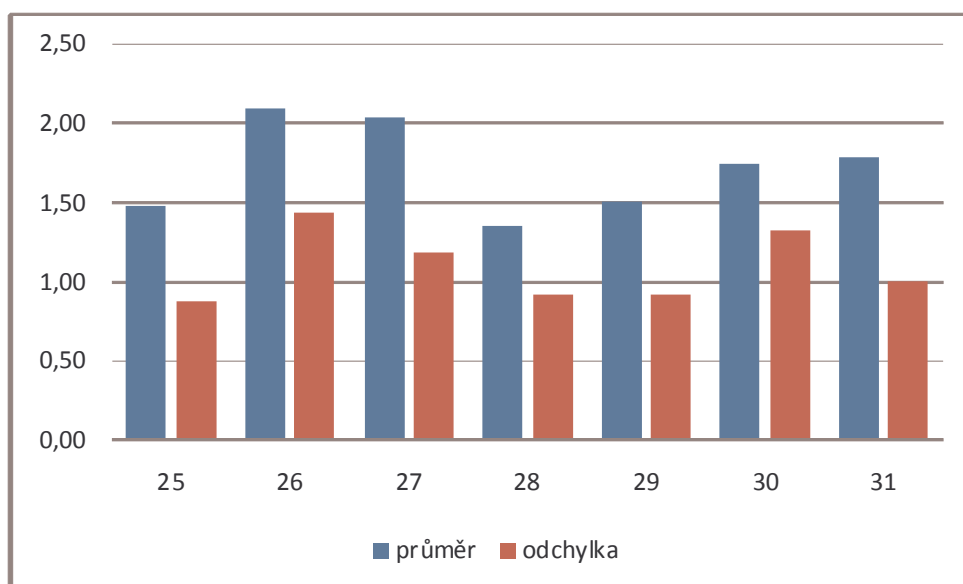

Graf č.2a: Zdrojem emocionální zátěže jsou neuspokojené potřeby matky

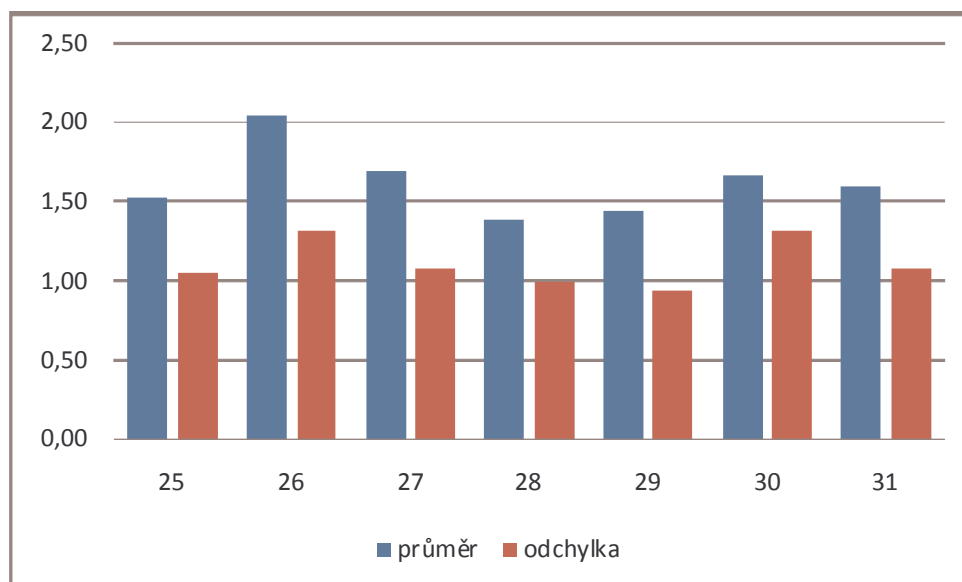

Graf č.2b: Zdrojem emocionální zátěže jsou neuspokojené potřeby otce

Příloha č.5

Graf č. 3a: Zdrojem emocionální zátěže je náročná životní situace matky

Graf č. 3b: Zdrojem emocionální zátěže je náročná životní situace otce